

ORTAÇAĞ'DA TIP VE HASTA BAKIMI

Yar. Doç. Dr. SERAP TORUN

Karanlık Dönem

- ▶ Kilise hekimliği ortaya çıkmıştı. Günah çıkartmayan hastayı hekimin muayenesi yasaktı. Manastırlarda hasta bakımı yapılıyordu.
- ▶ Şifayı mucizeler bağlamak yerine doğal sebeplerle açıklamak günahtı.

Karanlık Dönem

- ▶ Tedavi için mucizelere sığınılıyor,
- ▶ Şifa verici azizlerin mezarları ziyaret ediliyor,
- ▶ Kiliselerde yatılarak, dua ediliyordu.
- ▶ Kutsal kişi olarak kralda hastaları iyileştiriyordu. Kral yılın belli günlerinde hastalara dokunarak onları tedavi ediyordu

Karanlık Dönem

- ▶ Manastırlardaki bazı rahipler kilisenin izin verdiği ölçüde hekimlik görevini üstlenerek Hippokrat ve Galenos'un reçetelerini uygulamışlardı.
- ▶ Manastırlarda ;
 - Hasta bakım odaları
 - Tıbbi bitkilerin yetiştirildiği bahçeler vardı.

Karanlık Dönem

- ▶ Kadın manastırlarından birinin rahibesi olan Bingenli Hildegard'ın halk tıbbına ilişkin kitabında tıbbi bitkilerden bahsetmiştir.
- ▶ Manastırlarda tıbbi tedaviden çok tıbbi bakım yapılmaktaydı.

Karanlık Dönem

- ▶ Kadınların (Abel) yönettiği manastırlarda hasta bakımı yanında ilaç hazırlama, muhtaçlara yardım, ev yönetimi vs. gibi konulara ağırlık verilmiş olup, kadın hastalara rahibeler, erkek hastalara ise rahipler bakım vermişlerdir.

Karanlık Dönem

- › Gerçek hekimler ise kilise ile ters düşmemek için kilisenin onayı ile Galenos ile İncil'in tıp anlayışını sentezleyerek mesleklerini yürütüyorlardı.
- › Kilise dinin kan akıtmayı sevmediğini öne sürerek rahiplere cerrahi operasyonları yasaklamıştı.

Karanlık Dönem

- › Ortaçağ düşünürü Thomas Aquinas (1226–1274) anatomi ve fizyolojinin gereksiz görülmesine yol açacak olan bedeni felsefi açıdan inceleme önerisinde bulunmuş ve temel tıbbın en önemli dallarının gelişmesini engellemiştir.

Karanlık Dönem

Yıkılmak ve soyunmak, papazların utanma duygusu gerekçesi ile günah olarak algılanmıştı. Haçlı seferlerinde İslam dünyasındaki hamamları ve temizlik anlayışını görene kadar bu durum devam etmişti.

Karanlık Dönem

- › Dekon ve dekoneslerin evlerini hasta bakımında kullanmaları ile zamanla bakımevi haline gelmiş ve DIAKOMIA adını almıştır.
- › Zengin ve yabancılar için açılan misafirhaneler olan ZENODOKIA'lar ise zamanla bakım evleri, imarethaneler ve yetimhaneler eklenerek büyük sağlık kuruluşları haline dönüşmüşlerdir.

KARANLIK DÖNEMDE HASTA BAKIMI YAPAN KADINLAR

- › Hristiyanlığın hasta ve muhtaçlara yardımı ve hizmeti emreden bir din olması ve zamanla asillerinde bu dini benimsemesi, kadınların giderek erkeklerle benzer haklar almaya başlaması ile hasta bakımında resmen rol almaya başlamışlardır.

- › Kadınlar için ilk hemşirelik örgütünü PHOBE adında kilise mensubu bir dekonesin olduğu kaynaklarda geçmektedir.
- › Hristiyanlığın yayılımı ile örgütlü sağlık kuruluşları oluşmaya başlamış, hemşirelik alanında ilkler yaşanmaya başlamıştır.

Deaconesse ve Deaconlar:

- › Kilise ve kilise dışında hasta bakımını üstlenen kadın ve erkeklerden oluşan yardım sınıfıdır.
- › Evde hasta bakım hizmetlerinin başlangıcı ve bu işin kadınlara mal edilmesi dekonelerin bu hizmetleri sonucunda ortaya çıkmıştır.
- › Marcella, Paula, Fabiola ünlü dekonelerdir.

BİZANS - DOĞU ROMA İMPARATORLUĞU TIBBİ VE HASTA BAKIMI

- › Hristiyanlığı ilk kabul eden Roma İmparatoru 306-357 yılları arasında hüküm süren Constantin'dir.
- › Constantin 330'da stratejik nedenlerle başkentini Roma'dan Bizans'a taşıdı ve kente adını verdi.
Bundan sonra Bizans'a Constantinopolos denildi.

Bizans'ta tıp:

- › Bizans'ta ; Yunan kültürü, Roma hukuku ve devlet teşkilatı, Mısır ve Suriye'nin sihir merakı, Hristiyan dininin o zamanki dinamik ve birleştirici kuvveti eklenerek kendine özgü bir kültür ve uygarlık ortaya çıkmıştı.

- › Hastalık ve ölüm Tanrı'nın işiydi.
- › Resmi olarak tıp kilise tarafından kontrol edilmekteydi.
- › Fakat kilise sihirbaz, muskacı, afsuncu sayısının artmasını önleyememişti.
- › Kilise tıp ilminin uygulamasını tekelinde tutarken Bizans devleti de tanrıya hoş görünmek için hastalara yardım etmeyide ihmal etmemişti.

Tanrıya Hoş Görünmek İçin;

- › 335'te Sivas'ta ;
-Fakir çocukları barındıran *Brephotrophium*
-Öksüzlerle uğraşan *Orphanotrophium*
-İhtiyarlara bakılan *Gerontocomia*
gibi sosyal yardım tesisleri kurulmuştu.
- › 370'te Kayseri'de Aziz Basil
- › Urfa'da (Edessa) Aziz Ephraim (Efraim) vebalılar için 300 yataklı birer hastane açtılar.

- › İstanbul'da Pantokrator manastırına bağlı 7000 kişiyi barındıran körler yurdu, yetimhane olan ve 11 hekimle çok sayıda hademe ve yardımcı hekim çalıştıran askeri bir hastane kuruldu.
- › İmparatoriçe Eudoxia Kudüs'te hastaneler kurdu.
- › Bizans'ta Roma'nın tersine zamanla vücut temizliğinin önemi anlaşılmış ve askeri kamplarda büyük banyo tesisatları kurmuş, kaplıcalar, ılıcalar inşa etmişlerdi.

- › Şifa verme yetisi Bizans'ta aziz ve azizelere verilmişti.
- › Aziz hekimler arasında "Anargyroi" denilen hayır için tedavi eden bir grup vardı ve esas hekimler bunlardı.
- › Aziz Sebastian'ın veba, A.Rocus'un frengi, Job 'un(Yunus)cüzzam, Lucie'nin göz, Artemis'in ise cinsel organ hastalıklarında tedavi edici rol oynadıklarına inanılıyordu.

- › Bizansın en önemli hekimi Aeginalı Paula veya Folus olarak adlandırılan kişidir. 7 ciltlik kitabında hijyenik diyet, genel patoloji, deri ve organ hastalıkları, zehirler, farmakoloji yanında Meme ve uterus kanserlerinden bahseden ünlü bir cerrahdır.
- › Daha sonra Bizans tıbbında gerilemiş, mucizeye dayanmıştır.

GREKO-ROMEN İLMİNİN DOĞUYA GEÇİŞİ

- › Bilimsel tıp Bizansta sona ererken kilisenin zulmünden kaçan bilim adamları(Nestoriyenler) 431 yılında Edessa'ya gelerek yerleştiler ve orada bulunan hastane ve tıp okulunda çalışmaya başladılar.
- › Beraberlerinde getirdikleri yunanca tıp metinlerini Süryaniceye çevirdiler.
- › Bir süre sonra imparator Zenon tarafından Edessa'dan sürüldüler. İran'da Cinduşapur'a yerleştiler ve İranlı, Hintli, musevi hekimlerle Cinduşapur'un ünlü hastane ve tıp okulunu açtılar.

İSLAMİYET'İN GELİŞMESİ

- › **Cahilliyeye Devri** (Barbarlık Dönemi): İslamdan önce Arapların inanç, tutum ve davranışlarını İslami dönemden ayırt etmek için bu deyim kullanılır.
- › Cahilliyeye devrinde tedavi ve bakımda;
- › Sihir, muska ve kötü ruhu kovma
- › İlaç tedavisi yanında, dağlama, hacamat, kül basma yöntemleri kullanılıyordu.

İslamiyet'in Yayılması Dönemi

- › Hz.Muhammed'in 632'de ölümünden sonra İslam orduları İslamiyeti yaymak üzere yola çıktılar. Kısa zamanda Mısır, İran, Hindistan, Türkistan, Kuzey Afrika, Sicilya, Sardunya ve İspanya'yi ele geçirdiler.
- › Bağdad, Semerkand, İsfahan, Şam, Kurtuba, Sevilla, Toledo'da üniversiteler açtılar.

- › İslam dini, hristiyan dininden farklı olarak tıbbı önem veriyordu.
- › Hz.Muhammed'in koruyucu tıp ve halk sağlığına yönelik 300 hadisi vardır.
- › Yaralı ve hasta bakımı için ilk kadın topluluğu Hz.Muhammed zamanında kurulmuştu. Savaşlar sırasında hasta bakımı yapanlar arasında Hatice, Ayşe, Sevda, Hafsa, Meymune gibi isimlere rastlanmaktadır.

İslam Tıbbının Gelişimi

- ▶ 765 yılında Halife El-Mansur hastalanınca kendisini tedavi etmesi için Cinduşapur'dan hekim getirtmişti.
- ▶ Arap tıbbı aslında arapça konuşan, yazarların tıbbıdır. Batıda Latince, doğuda Arapça hakim dildi.

- ▶ **Tercüme Devri:** 750 yılından 900 yılına kadar süren bu devrede Cinduşapur mektebinde daha önce başka dillerde yazılmış tıp ve bilim eserleri Arapçaya çevrilmişti.

Hunneyin Bin İshak(Johannitus)-I

- ▶ 809-877 yılları arasında yaşamıştır. Hristiyan nesturilerdendir. Bağdad'ta eğitimi yapmıştır. Halifenin özel hekimi Cibrail bin Buhtişu'nun isteği ile Beytü'l-Hikme'ye Latince bilim eserlerini Arapçaya çevirmesi için çevirmen olarak alındı. Daha sonra halifenin özel hekimliğini yaptı

Hunneyin Bin İshak(Johannitus)-II

- ▶ Ona göre tıp: teori ve pratikten oluşuyordu. İnsan bedeni ise tıbbi açıdan sağlıklı, hasta veya nötr olur. Sağlık ve hastalıkta hava, besinler, içecekler, uyku, boşaltım, hareket, psikolojik davranışlardan kaynaklanır.

Ebu Bekir Er-Razi(Rhazes)

- ▶ 854-932 yılları arasında yaşamıştır. Kitapları ders kitabı olarak Avrupa'da tıp okullarında uzun zaman okutulmuştur.
- ▶ Hastalarına yakı yapar, hacamat ve vantuz çekme uygulardı. Ateşli hastalıklarda soğuk uygulama yapardı. Hematüriyi tanımlamış, bahar nezlesinden ilk Razi bahsetmişti.

İbn-i Sina (Avicenne) -I

- ▶ 980 yılında Orta Asya'da Türk memleketi olan Buhara civarında Afşena'da doğan İbn-i Sina 17 yaşına geldiğinde tüm bilim dallarında eğitimi tamamlamış, tıp alanında ise otorite olmayı başarmıştır. 1037'de ölmüştür.

İbn-i Sina (Avicenne) –II

- ▶ En büyük eseri batılıların Tıbbın İncil'i adını verdikleri "el – Kanun fi't – Tıb"dir. Yaklaşık bir milyon kelimelik ansiklopedik tıp kitabı olan KANUN doğu ve batıda uzun yıllar ders kitabı olarak okutulmuş son baskısı 1658'de yapılmıştır.

Ebu'l Kasım Zehravi (Abucasis): (Ö.1013)–I

- ▶ İlim merkezlerinden biri olan İspanya'da müslüman egemenliğinde kurulan Kurtuba'nın birkaç km uzağındaki Zehra kasabasında dünyaya gelen Zehravi tüm hayatını tıpla uğraşarak geçirmiştir.

Ebu'l Kasım Zehravi–II

- ▶ Modern cerrahliğin kurucusudur, anatomi bilgisinin önemini savunmuştur.Cerrahi aletler geliştirmiştir. Yaraların dağlanması, bağırsakların karınca başları ile dikilmesi, hemofili gibi hastalık tanımları gibi bir çok yeniliği tıba kazandıran Zehravi'nin kitabının son baskısı 1798'de Oxford'da yapılmıştır.

İbn Meymun (Ö.1204)

- ▶ Yahudi asıllı filozof,din adamı ve hekimdir. Kurtuba ve meriye'de eğitim almış, Selahaddin–i Eyyubi ve oğlunun özel hekimi olmuştur. Bu dönemde Yahudi cemaatinin dini liderliğine seçilmiş ve bu görevini 1204'te ölümüne kadar sürdürmüştür. Tıpla ilgili çok sayıda kitabı vardır.

- ▶ **İbnu'n Nefis** (Ö.1288): Tıp tarihindeki en büyük başarısı küçük kan dolaşımını keşfetmiş olmasıdır. 15 tıbbi eseri arasında İbn Sina'nın eserlerine şerhler, göz hastalıkları Hippokrat aforizmalarına şerhler vs. bulunmaktadır.
- ▶ **İbnü'l Baytar** (Ö.1248): Tıbbi bitkileri yöresel ve bilimsel adlarıyla tespit etmiş ve Mısır'da Reisü'l – aşşab (Baş eczacı) olarak atanmıştır.Eserlerinin Latince son çevirisi 1758'de Crenoma'da yapılmıştır.
- ▶ **İbn Ebi Usaybia** (Ö.1269): Tıba hizmet etmiş hekimlerin biyografilerini ilk kez yazan bir hekimdi.

İslam Tıbbının Çöküşü

- ▶ İslam tıbbı 12. yüzyıldan itibaren batıda duraklamaya başlamış,doğuda ise kısmen gelişmeye devam etmiştir. Bu gelişme ise Türk bölgelerinde olmaktadır.

Çöküşün nedenleri;

- › Abbasi halifeliğinin zayıf sonucu ülke yönetiminin Selçukluların eline geçmişti.
- › İslam coğrafyasını denizden uzaklaştıran Haçlı Seferleri, toplumun bilim ve felsefeden, askeri alana yönelmelerine neden olmuş, Moğol istilaları sırasında binlerce kitap yakılmış, on binlerce insan ölmüş, İpek ve Baharat Yolları tahrip edilmiş ve İslam dünyası içe kapanmıştı.

- › İlk müslümanların aksine zamanla peygamberin vahiy dışı, gündelik hayata ait sözlerini mutlak gerçek, şaşmaz bilgi olarak kabul etmeleri, otorite kabul ettikleri bilim adamlarının görüşlerinin de tartışılmadan kabul edilmesine yol açmıştır.

- › Siyasi gücün çökmesiyle bilim ve bilim adamlarını himaye edenlerin ortadan kalkmasıyla bilim adamları korumasız kalmışlardır.
- › Bilimin ansiklopedik düzen alması çalışmaları yaratıcılıktan uzaklaştırmış, temelinde dini inanç rekabeti olan batıdaki gelişmeler izlenmemiştir.

Batıda Tıbbın Uyanışı(12.-15.yy)

- › **Salerno Tıp Okulu:**9.yüzyılda Napoli'de Salerno kasabasında kurulmuştur.İmparator Charlemagne ya da Arap, Yahudi, Yunan ve Latin kökenli dört kişi tarafından kurulduğu rivayet edilen bu okul Hippokrat'ın tıbbi prensiplerini benimsemişti.

- › **Kralların Tıbbi Koruması:**
Avrupa'da tıp özellikle Norman yönetimindeki İtalya topraklarında gelişmeye başlamıştı.
- › II.Roger, 1140'da 250yıl Sicilya adasına hakim olan İslam kültüründen etkilenecek hekimlerin sınava girmelerine ilişkin kanun çıkartmıştı.

- › II.Friederich,hekimlerin iyi yetişmesi için diseksiyona izin vermiş,hekim olacakların üç yıl mantık ve beş yıllık tıp eğitimini tamamlayarak halk önünde sınav vermelerini, Salerno hocalarının tasdiğiyle deneyimli bir hekimin yanında bir yıl staj yaptıktan sonra yemin ederek hekimliğe başlamaları şartını koymuştu.

- › Yeni şehir ve üniversitelerin kurulması
- › Arapça tıp kitaplarının çevirilmesi
- › Haçlı seferleriyle İslam dünyası hastanelerini tanıyan batıların 1200 yılında Avrupa'nın ilk hastanesini kurmaları olarak sıralanabilir.

- › Haçlı seferleri sırasında askerlerin yetersiz beslenme ve hijyen sorunları bulaşıcı hastalıkların hızla yayılmasına neden olmuş ve hastane ile bakım verecek hekim ve hemşire ihtiyacını doğurmuştu. Bu ihtiyacı gidermek için rahipler, silahşörler, gönüllülerden oluşan çeşitli örgütler kurulmuştu.

SAINT JOHN ŞOVALYELERİ

- › Aziz John ve Mary Magdalena anısına İtalya'da 1000 yataklı hastane açılmış, kadın ve erkek koşulları ayrılmıştı. Kadınlar bölümünü agnes adlı bir Romalı kadın yönetmişti. Bu hastanede asil hanımlar ve şövalyeler çalışmışlardı. Özellikle savaş yaralılarının bakımlarını üstlenmişlerdi.

SAINT LASARIUS ŞOVALYELERİ

- › Ortaçağda yaygın olan lepra hastalarının bakımını üstlenmiş ve bu konuda yoğun gayretler göstermişlerdi.

TEUTENIC ŞOVALYELERİ

- › Almanlar tarafından kurulan bu kuruluşun çalışmaları hasta ve muhtaçların bakımına yönelikti. Ancak hasta bakımı alanında St.John şövalyeleri kadar başarılı olamamışlardı.

Manastır Dışı Kuruluşlar

- › St. John ve Teutenic şövalyeleri askeri hemşireliğin kurucuları olarak kabul edilmektedir.
- › Hizmet verdikleri hastaneler ortaçağ koşullarına göre son derece zengin ve araç gereç yönünden sıkıntısızdı.

- › SAINT FRANCES (1182-1226): Manastırlarda gelişen yozlaşmalar sonucu bakım hizmetlerinin sürdürülebilmesi için 3 ayrı örgüt kurmuş olan St. Frances özellikle Lepralı hastalara hizmete önem vermiştir.

- › **Genç Kardeşler:**Erkeklerden oluşan bu kuruluştta çalışanlara rahip adı verilmiş ve iki yüz yıl kadar faaliyetleri sürmüştü.
- › **Clarissalar:** Yoksul ve hastalara bakan kadınlardan oluşan bu kuruluş İngiltere’de karanlık dönemde kapatılmıştı.
- › **Sivil örgütler:** toplumdaki uzak kalmak isteyen asil kadınların çalıştıkları bir kuruluştta.

- › **Santo Spirito:**1180’de Guy De Montpellier tarafından kurulan bu örgüt yalnızca erkeklerden oluşmuş ve büyük hastanelerde hasta bakımı ve yönetiminde çalışmışlardı.
- › **Beguinesler:** Belçika’da 1184’te kadınlar tarafından kimsesiz ve yaralıların bakımı için kurulmuş bir sivil örgüttü.

- › **FloransaSisterleri:**1226da Floransa’da kurulan bu örgütte kadınlar çalışmışlardı ve hasta bakımında çok ilerlemişlerdi
- › **Common Life:** 14.yy.da kurulmuş olan bu örgütte kadın ve erkekler birlikte çalışmış ve ev ziyaretlerine önem vermişlerdi.